

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

Кнейслер О.В.,

Докторант кафедри міжнародних фінансів

Тернопільського національного економічного університету

**ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРОБЛЕМНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ПЕРЕСТРАХОВАНИЯ УКРАИНЫ**

Кнейслер О.В.

**CONTRADICTIONS AND PROBLEMATIC ASPECTS OF STATE REGULATION OF
REINSURANCE MARKET IN UKRAINE**

Kneysler Olga

Ринкові перетворення в економічній і політичній сферах суспільного життя передбачають зміну інституту власності та ліквідацію монополії держави у всіх секторах економіки. За умови стабільного розвитку конкурентна ринкова економіка здатна функціонувати в автономному режимі, виконуючи функції саморегулювання і самоорганізації. Однак, для ринкового механізму, зокрема на початкових етапах його формування, характерні невдачі (“провали ринку”), які виникають через неефективність розподілу і використання економічних ресурсів. Ваді ринкового саморегулювання особливо притаманні транзитивній економіці з недосконалим конкурентним середовищем, неповним інформаційним забезпеченням, наявними зовнішніми ефектами, фінансовою нестабільністю. У період утвердження ринкових засад господарювання можливості ринкової саморегуляції досить обмежені, а тому не можуть реально забезпечити ефективність розвитку економіки. Відтак, виникає необхідність державного втручання у реформування економічних процесів. Водночас функції впливу інституту держави збільшуються не тільки через те, що певні сфери економічного життя залишилися поза межами впливу ринкового механізму, а тому, що якісно змінюється роль держави у суспільному житті. У даному контексті неабиякий інтерес представляє дослідження державного регулювання ринку перестрахування, що дає змогу визначити роль державних інституцій у його функціонуванні та розвитку.

Проблемам державного регулювання страхового ринку України присвячено праці зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема таких, як В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.О. Гаманкова, С.В. Дедіков, М.С. Жилкіна, В.Й. Плиса, А.Л. Самойловський, В.М. Фурман, Я.П. Шумелда, Т.В. Яворська. Проте в економічній літературі практично відсутні

наукові роботи стосовно дослідження державного регулювання ринку перестраховання, практично недосліджені основні суперечливі тенденції його правового регулювання.

Метою статті є з'ясувати основні проблеми державного регулювання вітчизняного ринку перестраховання та запропонувати напрями його модернізації.

Дослідження державного регулювання перестраховального ринку побудуємо за такими його напрямками:

- впорядкування законодавчого регулювання перестраховальних відносин, що включає нормативно-правові акти з питань регулювання діяльності на ринку перестраховання;

- удосконалення державного нагляду за перестраховальною діяльністю, який здійснюється з метою дотримання основних законодавчих вимог, ефективного розвитку перестраховальних послуг, узгодження інтересів держави та учасників перестраховання;

- пряма участь держави у становленні системи перестраховального захисту майнових інтересів усіх учасників страхового ринку шляхом формування механізму стимулювання перестраховальної діяльності, запровадження податкових пільг у частині оподаткування прибутку, який реінвестується у розвиток перестраховального бізнесу, забезпечення умов для розширення клієнтської бази вітчизняних постачальників перестраховальних послуг.

Як уже було зазначено у нашому дослідженні, в Україні відсутній законодавчий акт, який безпосередньо регламентує взаємовідносини на ринку перестраховання. Однак, це не дає підстав стверджувати про те, що перестраховальні відносини не підлягають державному регулюванню, оскільки держава впливає на них через низку інших нормативно-правових документів. Зокрема, основним законом, який визначає правові рамки діяльності інституцій ринку перестраховання є Закон України “Про страхування”. Тобто, регламентування перестраховання здійснюється нормами чинного страхового законодавства, характерними для діяльності у сфері страхування. При цьому договірні відносини учасників ринку перестраховання підпорядковуються правилам Цивільного кодексу України, перестраховальні операції із страховиками (перестраховиками) - нерезидентами окремими постановами і розпорядженнями.

В Україні перестраховальні відносини регулюються нормами цивільного законодавства, при цьому доцільно зазначити, що це єдиний нормативно-правовий акт, що містить окрему статтю під назвою “Договір перестраховання”. Однак, такий нормативний документ частково дублює окремі положення статей, що стосуються перестраховання у Законі України “Про страхування” та не охоплює увесь спектр перестраховальних відносин, не розкриває основні позиції перестраховального процесу. Тому виникає необхідність формування окремого правового регламентування, положення якого пояснювали б сутність

договірних відносин у перестрахованні, їх особливості, трактували основні дефініції та поняття перестраховальної діяльності. Це посприяло б підвищенню якості та ефективності страхових і перестраховальних відносин у суспільстві.

Проте, у науковій літературі дискусійним є питання про необхідність врегулювання договірних перестраховальних відносин на законодавчому рівні, ведеться полеміка щодо можливості і доцільності регулювання перестраховальних відносин основними положеннями страхового законодавства. На думку одних науковців (Ю.М. Журавльова, С.В. Дедікова), договір перестраховання і звичайного страхування нічим не відрізняється, а тому перестраховальні відносини доцільно підпорядковувати загальним правилам страхування. Натомість інші учені (К.Е. Турбіна, П.В. Вербицька) акцентують увагу на суттєвих юридичних відмінностях страхування і перестраховання.

Вважаємо, що перестрахованню притаманні певні особливості юридичного характеру, що відрізняють його від прямого страхування, а тому унеможливають їх правове ототожнення та вимагають відокремлення перестраховальних відносин з особливим правовим режимом. Зокрема, специфіку правової природи перестраховання визначають: предмет договору перестраховання, суб'єкти перестраховальної діяльності, момент настання страхового випадку, оплата договорів.

Водночас, Л. Ключенко, П. Мюллер зауважують, що “правове регулювання перестраховання, на відміну від страхування, у більшості країн здійснюється поза межами написаного законодавства” [7, с.48], С.В. Дедіков зазначає, що “у відношенні до перестраховальних операцій немає необхідності у детальному їх регулюванні на рівні законодавства. Держава може і, більш того, в інтересах розвитку бізнесу повинна надати суб'єктам перестраховальних операцій максимально можливу свободу дій” [2, с.42]. Таке твердження автори обґрунтовують тим, що обидва учасники перестраховальних відносин є професіоналами у страхуванні, а взаємини сторін таких відносин повинні регулюватися на практиці звичаями ділового обороту, а не законодавчими актами.

У даному контексті потребує уточнення поняття “звичай ділового обороту” у перестрахованні, яке запозичене у країн з розвинутим ринком перестраховання. І як зазначає О. Жадан, за період незалежності України зведення правил ділового обороту між перестраховальником і перестраховиком формувалося переважно за рахунок міжнародних правил і в меншій мірі за рахунок власне накопиченого досвіду, що призвело до виникнення ряду суперечок та невдалих прикладів такої адаптації [3].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під звичаєм ділового обороту розуміється “правило поведінки, яке склалося і широко застосовується в якій-небудь сфері підприємницької діяльності, незалежно від того, чи передбачено воно законодавством”

[1, с.446]. Отже, звичай ділового обороту, як зведення загальноприйнятих правил, виникає в процесі перестраховальної практики, а не регламентується нормами права. При цьому Д. Мейер наголошує, що звичай може стати джерелом права лише тоді, коли буде містити юридичне переконання [9, с.55]. Звичай ділової практики у перестрахованні, який суперечить положенням цивільного та страхового законодавства, у перестраховальних відносинах не застосовується.

Більшість з таких правил у процесі тривалого використання у перестрахованні перетворюється на так звані “стандартні застереження”. А.О. Піпа, Т.О. Єгоркіна зауважують, що “зазначені застереження включаються з незначними змінами практично до усіх договорів перестраховання, надаючи текстові договору юридичної прозорості та закінченості, що дозволяє уникнути можливих ускладнень” [11].

Отже, зауважимо, що страхове та цивільне законодавство не відповідає потребам перестраховальної практики, не зазначає відмінності між договором страхування і перестраховання, не подає трактування основних положень перестраховального договору. Відтак, творцями перестраховальних норм стають самі учасники перестраховання.

Таким чином, звичаю ділового обороту у перестрахованні належить особливе місце, оскільки відносини між перестраховальником і перестраховиком регулюються діловою практикою, а проблеми і суперечки вирішуються, виходячи з описаних у договорі положень і норм з урахуванням чинного законодавства. Не заперечуючи ділову практику у перестрахованні та необхідність її застосування, зазначимо, що договірні відносини у перестрахованні повинні регулюватися нормами правового регулювання, зважаючи на їх функціональне призначення - забезпечення гарантії захисту інтересів страховика щодо виконання ним зобов'язань перед страхувальниками.

Вважаємо, що вирішення цієї проблеми можливе шляхом внесення змін до статті 12 “Перестраховання” Закону України “Про страхування” у частині включення додаткових положень про договір перестраховання, які б чітко пояснювали його предмет, основні умови, що впорядковують договірні зобов'язання. Водночас, за погодженням учасників перестраховальних відносин зберегти за ними право вносити “стандартні застереження” у договір перестраховання, однак із врахуванням норм чинного страхового законодавства стосовно договору перестраховання, що підвищить якість перестраховального процесу, його юридичну прозорість та збалансованість інтересів держави та суб'єктів ринку перестраховання.

В сучасних умовах підвищуються нормативні вимоги щодо здійснення перестраховання у перестраховика-нерезидента. До прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 124 від 04.02.2004 року “Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення

перестраховання у страховика (перестраховика)-нерезидента” оптимізаційні схеми реалізовувалися завдяки покриттю ризиків у перестраховиків-нерезидентів шляхом перерахування страхових премій закордон. Вагомий потік коштів, вилучених з інвестиційного процесу, спрямовувався в офшорні зони. Як правило, перестраховання за такою схемою не забезпечувало гарантії повернення коштів у разі настання страхового випадку, надійності та безпечності перестраховиків-нерезидентів.

Удосконалення державного регулювання перестраховальної діяльності із перестраховиками-нерезидентами у лютому 2004 році із прийняттям Постанови, яка посилює вимоги до платоспроможності іноземних перестраховиків, та у жовтні 2004 року з впровадженням змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”, де встановлено диференційовані ставки оподаткування для страховиків і перестраховиків-нерезидентів за рейтингами їх фінансової надійності (стійкості), посприяло скороченню схемного страхування і перестраховання.

Водночас така податкова дискримінація посилюється із прийняттям Перехідних положень “Податкового кодексу України” на період з 01.04.2001р. по 01.01.2012 р., відповідно до яких об’єктом оподаткування страхової діяльності є страхові платежі (страхові внески, страхові премії), отримані (нараховані) страховикам-резидентам впродовж звітного періоду за договорами страхування, співстрахування та перестраховання ризиків на території України або за її межами [12]. Відповідно страхові (перестраховальні) премії виступають об’єктом оподаткування одночасно у страховиків та перестраховиків, що зумовлює їх подвійне оподаткування. Усі ці негативні тенденції підтверджують необхідність посилення дієвого контролю за фінансовими потоками учасників перестраховальних відносин та вдосконалення державного регулювання страхового ринку і ринку перестраховання.

Зазначимо, що Уповноваженим державним органом виконавчої влади у сфері перестраховання є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг, до структури якої входить департамент страхового нагляду. Серед основних функцій органу страхового нагляду за діяльністю на ринку перестраховання доцільно виокремити такі: здійснення ліцензування діяльності страховиків; ухвалення рішення про реєстрацію страховиків та внесення їх до Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків); ведення державного реєстру перестраховальних брокерів; контроль за дотриманням вимог законодавчих та нормативно-правових актів з питань перестраховальної діяльності; розробка методичних і нормативних документів з перестраховання.

У чинному страховому законодавстві не передбачено ліцензування перестраховальної діяльності, а перестраховикам надається дозвіл здійснювати перестраховальні операції за

тими видами страхування, на проведення яких у них є ліцензії. Така законодавча практика, яка зумовлена незначним розвитком ринку перестраховування, формуванням змішаної моделі розвитку перестраховального ринку, що передбачає функціонування на ринку одночасно професійних перестраховиків та звичайних страховиків, виключає необхідність окремого ліцензування перестраховальної діяльності.

Суперечливими є положення у розпорядженні Держфінпослуг “Про порядок реєстрації договорів перестраховування” № 153 від 28.03.2011р. (надалі - Порядок реєстрації), згідно яких встановлено, що реєстрації в Держфінпослуг (з 23 листопада 2011 року – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг) підлягають, окрім договорів перестраховування, укладених страховиками із нерезидентами, договори перестраховування, укладені страховиками із одним і тим самим страховиком (перестраховиком)-резидентом, у разі, якщо сума перестрахового платежу за ними дорівнює або перевищує впродовж календарного року сумарно 150 000 грн. Однак, норма, яка передбачає контроль за договорами перестраховування, які пропонувані Держфінпослуг до реєстрації, міститься в статті 15 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” № 3205-VI (із змінами і доповнення від 7 квітня 2011 року) [4]. Відповідно, обов’язковому фінмоніторингу підлягають фінансові операції, за якими сума, на яку вони проводяться, дорівнює чи перевищує 150 000 тис. грн., зокрема це стосується отримання (оплата, переказ) страхового (перестрахового) платежу. Відтак, договори перестраховування підлягають контролю з боку Держфінмоніторингу.

Водночас, запровадження процедури реєстрації договорів перестраховування передбачає дублювання уже існуючих функцій контролю Уповноваженого органу у справах нагляду за страховою діяльністю. Так, згідно Закону України “Про страхування” (ст. 34), Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 39 “Про порядок складання звітних даних страховиків” (від 3 лютого 2004 року) [13] страховики щоквартально зобов’язані подавати до Держфінпослуг відповідні звітні дані, в тому числі пояснення щодо договорів перестраховування. Крім того, регулюючий орган має право проводити тематичні перевірки щодо правильності застосування страховиками (перестраховиками) страхового законодавства. Зауважимо, що Уповноважений орган у справах нагляду за страховою діяльністю володіє усіма важелями контролю за договорами перестраховування із страховиками (перестраховиками)-нерезидентами (Постанова Кабінету міністрів України № 124 від 4 лютого 2004 року, Розпорядження Держфінпослуг України №4123 від 3 червня 2005 року, №2885 від 3 грудня 2004 року, №914 від 4 червня 2004 року [14; 15; 16; 17]).

Отже, затвердження Порядку реєстрації договорів перестраховання не має практичної цінності, оскільки не передбачає конкретних вимог до перестраховальних договорів, а визначає лише зобов'язання сторін, які уже затверджені у інших правових документах. При цьому, таке додаткове правове регламентування призводить до збільшення регуляторного тиску на страховиків шляхом ускладнення процедури державного регулювання страхування і перестраховання, зростання та неефективного витрачання трудових і фінансових ресурсів страховика. Відтак, збільшення фінансового навантаження на страховика безпосередньо негативно позначиться на страхувальниках, оскільки обумовить зростання вартості страхової послуги. Затверджений механізм реєстрації договорів перестраховання не відповідає встановленим статтею 4 Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” № 1160-IV від 11 вересня 2003 року принципам регуляторної політики щодо доцільності, адекватності та збалансованості державного регулювання [6].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що для державного регулювання ринку перестраховання України характерні значні суперечності, що супроводжуються багатьма проблемами, які потребують негайного вирішення. Ефективне функціонування перестраховального ринку передбачає активну участь держави як регулятивного органу і як суб'єкта ринкових відносин, вимагає посилення контролю держави за відстеженням схемних операцій на ньому. При цьому державне регулювання повинно враховувати не лише особливості перестраховальної діяльності, а й політичні, економічні і соціальні чинники, оскільки уся сукупність таких чинників визначає специфіку та ефективність системи регулювання національного ринку перестраховання.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. - 1736 с.
2. Дедиков С. Проблемы правового регулирования перестрахования в России / С. Дедиков // Хозяйство и право. – 2004. - №11.
3. Жадан О. Практика врегулювання збитків в перестрахованні: реалії українського ринку / О. Жадан [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/05/03/03/1744> (дата останньої модифікації 22.08.2011).
4. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” (із змінами і доповнення від 7 квітня 2011 року) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата останньої модифікації 23.08.2011).
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” №2745-III за станом на 1 грудня 2008 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua (дата останньої модифікації 23.08.2011).
6. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” № 1160-IV (від 11 вересня 2003 року) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата останньої модифікації 23.08.2011).

7. Ключенко Л., Мюллер П. О договоре перестрахования / Л. Ключенко, П. Мюллер // Страхование дело. - 1995. - №1.
8. Кравець А.В., Тимчишин І.Є. Причини існування на ринку схемного страхування / А.В. Кравець, І.Є. Тимчишин // Науковий вісник НЛТУ України. - Вип. 20.15. – 2010. – С.203-209.
9. Мейер Д.И. Русское гражданское право / Д.И. Мейер. - М., 2006. - 830 с.
10. Мурашко О.В. Особливості оподаткування страховиків у контексті Податкового кодексу України / О.В. Мурашко // Збірник тез за матеріалами IV Міжнародної наук.-практ. конференції “Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки” (11-12 травня 2011р.); відп. ред. С.І. Юрій. - Тернопіль, 2011. - С.153-154.
11. Піпа А.О., Єгоркіна Т.О. Правове регулювання перестраховання: деякі аспекти / А.О. Піпа, Т.О. Єгоркіна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Pravo/25953.doc.htm (дата останньої модифікації 22.08.2011).
12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
13. Про порядок складання звітних даних страховиків. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг № 39 від 3 лютого 2004 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.dfp.gov.ua (дата останньої модифікації 23.08.2011).
14. Порядок та вимоги щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика)-нерезидента. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 124 від 4 лютого 2004 року // Урядовий кур'єр. - 2004. -№25, 10 лютого.
15. Порядок надання страховиками (цедентами, перестраховиками) інформації про укладені договори перестраховання зі страховиками (перестраховиками)-нерезидентами до Держфінпослуг. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг №914 від 4 червня 2004 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.dfp.gov.ua.
16. Порядок погодження в Держфінпослуг України договорів перестраховання перестраховиками-нерезидентами для перерахування (купівля валюти страховиками-резидентами та страховими (перестраховими) брокерами-резидентами. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг №4123 від 3 червня 2005 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.dfp.gov.ua.
17. Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг №2885 від 3 грудня 2004 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата останньої модифікації 23.08.2011)).
18. Стецюк В.М. Асиметрія оподаткування страхових компаній / В.М. Стецюк // Збірник тез за матеріалами IV Міжнародної наук.-практ. конференції “Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки” (11-12 травня 2011р.); відп. ред. С.І. Юрій. - Тернопіль, 2011. - С.155-156.
19. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Указ Президента України. Положення від 23.11.2011 № 1070/2011 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1070%2F2011>.

Розглянуто проблеми державного регулювання ринку перестраховання. Виявлено суперечливі тенденції та запропоновано напрями модернізації державного регулювання ринку перестраховання України.

Ключові слова: державне регулювання, ринок перестраховання, інституціональне середовище, державні інституції.

Рассмотрено проблемы государственного регулирования рынка перестрахования. Определены спорные тенденции и предложены направления модернизации государственного регулирования рынка перестрахования Украины.

Ключевые слова: государственное регулирование, рынок перестрахования, институциональная среда, государственные институции.

The article considers problems of state regulation of the reinsurance. Discovered problematic aspects and suggests directions for state regulation modernization of reinsurance market in Ukraine.

Keywords: state regulation, reinsurance market, institutional sphere (environment), public institutions.

Авторська довідка

1. Кнейслер Ольга Володимирівна
2. Докторант кафедри міжнародних фінансів Тернопільського національного економічного університету
3. Кандидат економічних наук
4. Доцент
5. Моб. тел. 0974377768
6. kneysler_olga@mail.ru

Статтю надіслано до редакції 01.02.2012р.